

LITERATURA EN EL TERRITORI: ON SÓN ELS REFERENTS? ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Bon dia i gràcies per haver-me convidat al Seminari d'Espais Escrits.

Voldria començar, a manera d'introducció i perquè connecta amb la meva exposició, amb la casa del poeta John Keats.

Durant el curs 1977-78, em trobava a Londres i, per raons d'atzar, vaig anar a viure amb una professora de literatura molt a prop d'aquí. Sovint visitava aquesta casa i una de les coses que més em sobtava era els pocs visitants que tenia. Un dia li vaig preguntar que quin n'era el motiu i em va contestar que, encara que la gent no la visités, llegien Keats, perquè el consideraven un poeta important, un referent de la literatura anglesa. Actualment, no cal dir que, després de diverses remodelacions –l'última va ser aquest estiu-, és un centre actiu, una casa molt visitada i un lloc de referència literària.

Mirades

Si, com se sol dir, tot comença amb una mirada, podríem observar alguns indicadors, a través d'uns quants exemples de fotos de diversos llocs. Aquestes senyalitzacions ens poden ajudar a crear una atmosfera favorable, o no, cap a la literatura. És el que un transeünt pot percebre des del carrer, des de la realitat.

1. Les cites literàries en un museu mostren, doncs, la sensibilització cap a la literatura. Al Museu dels Joguets i Autòmats de Verdú, n'hi ha diverses: Miquel Desclot, Josep M. Espinàs o Maria-Mercè Marçal, entre altres.
2. Un bust de Narcís Oller a Valls que relaciona aquest escriptor amb la ciutat. A més a més, a darrera hi ha l'indicador de la ruta literària.
3. Plaques a Londres sobre personatges il·lustres, per exemple, T. S. Eliot al barri de Bloomsbury. És aprofitar la relació que va establir amb la ciutat, la placa remarca la vinculació amb l'editorial Faber&Faber. La primera data, 1927, que és la seva adopció com a ciutadà britànic, l'última, l'any de la mort.
4. Ara podríem observar cap a terra. En aquest cas no fa referència a la literatura, sinó a la pintura. A Aix-en-Provence de seguida es veu la relació de la ciutat amb el pintor Cézanne.

5. Relació d'un escriptor: James Joyce, l'escriptor més emblemàtic de la narrativa del XX, amb la ciutat de Dublín. Situat al centre de la ciutat.
6. Pintades a les parets. Recuperació d'unes parets mitgeres al carrer València de Barcelona, al 2007, on trobem un diàleg entre dos poemes: el de Joan Brossa i el de Josep M. Junoy . De la A a la Z: expressen el començament i el final.
7. Indicador en forma de llibre a Altron, Vall d'Àssua, on es cita un passatge de *Pedra de tartera*, de Maria Barbal.
8. En canvi, és pràcticament imperceptible la referència de Joan Maragall al balcó de la Cerdanya, a Puigcerdà. Podríem dir que el cartell gran es menja el xic. No es pot llegir gens el fragment del poema "A muntanya" del 1897: "M'agrada el balcó gran de la muralla/ quan la gent de la vila hi va a badar,/ i amb ull ja quasi incommovible aguaita/ el pas de la llunyana tempestat".
9. Indicador a Benissanet, en aquest cas sobre Jesús Moncada i la seva novel·la, *Camí de sirga*. L'indicador rememora la importància del camí i dels oficis de l'antic trànsit fluvial de l'Ebre.
10. Parets pintades que fan referència a Jaume Ramon i Vidales i a Àngel Guimerà, en el lloc on hi havia hagut la casa del notari Jaume Ramon, amic de Guimerà. A baix s'observa el sainetista Ramon Ramon i Vidales a prop de la Impremta i, a dalt, al balcó, de costat Jaume Ramon i Vidales, el notari, i Àngel Guimerà.

Els indicadors ajuden a crear, certament, un clima favorable cap a la Literatura. Però, com sura la literatura al territori? En quins àmbits es pot produir aquest contacte entre literatura i lectors o futurs lectors? Em centraré en dos àmbits: com es pot percebre la literatura a través de les rutes literàries i en els clubs de lectura. Aquests dos àmbits queden, al meu parer, totalment entrelaçats per un concepte bàsic: la lectura literària.

Àmbit de les rutes literàries

La literatura de la ruta apareix com un nou text, perquè es tracta de la selecció d'un sol autor o de diversos autors, amb un denominador comú que podria ser el tema ciutat o el paisatge o la relació de l'autor amb el territori i que, a més a més, consta d'altres factors com el guia, el qual ha de llegir en la majoria dels casos. Els receptors, en el cas dels adults, solen ser de mitjana edat amb interessos culturals. L'itinerari pot durar d'una hora i mitja, dues hores i mitja fins a tres hores.

En una primera fase i amb l'empenta de Llorenç Soldevila, a la dècada dels noranta, es van endegar les rutes amb una finalitat que anava emmarcada essencialment a l'ensenyament. Responien, d'una banda a eines que fossin útils als ensenyants. També eren plantejaments de la reforma educativa, és a dir, fer-ne el que era un crèdit optatiu, distribuït per unes unitats i que en alguns casos es pogués treballar de manera interdisciplinària. Per exemple, la ruta del Montseny i les Guilleries, feta per Llorenç Soldevila, el 1994, insistia en el fet d'una educació integral: "Els hem de facilitar els mitjans adequats perquè descobreixin, per pròpia iniciativa les arrels històriques i culturals que lligades a un marc geogràfic ben concret ens han modelat com a poble".

En un segon moment, aquestes rutes ja no s'entenen només per a l'ensenyament i es comencen a plantejar per a un públic adult. Si ens centrem en un primer punt de partida, es pot dir que hi ha uns espais totalment consolidats i relacionats amb els seus autors i la seva obra: Josep Pla amb Palafrugell, Salvador Espriu amb Arenys de Mar, Jacint Verdaguer amb Folgueroles, Santiago Rusiñol amb Sitges i Miquel Martí i Pol amb Roda de Ter. Aquest punt de partida és certament elemental per a una literatura àmplia i variada i, essencialment desconeguda, que pot parlar dels "inútils esbufecs de la ventada" de Clementina Arderiu al paisatge de pedra seca de Nati Soler. Per tant, més enllà d'un ampli inventari, es podrien fer les reflexions següents:

- 1) Una de les primeres reflexions és que hi ha rutes totalment descrites que podrien tenir vigència, però que, en canvi, han tingut un caràcter molt efímer. Normalment han anat lligades a efemèrides, actes puntuals, etc. i, després, s'han deixat de fer. Hi ha un lloc web, per Miquel Viladegut i Josep Camps, que recull rutes literàries: *Les rutes literàries com a introducció a la geografia artística*

dels escriptors. Representa una bona informació per als professionals, però que com a usuaris no es poden fer. Per exemple, a Tarragona es va fer la de Josep Yxart, l'any 2002, amb motiu dels cent cinquanta anys del seu naixement. Com en el cas d'aquest escriptor, se'n podrien citar una bona colla més.

- 2) En segon lloc, les rutes han servit i serveixen per reivindicar autors que havien quedat en l'oblit. És el cas, per exemple d'Artur Bladé i Desumvila, i també de l'autora de Vic, M. Àngels Anglada, autora que era coneguda essencialment per la novel·la *El violí d'Auschwitz*. Cal dir també de passada que se'n tornarà a parlar aquest any als instituts, ja que és lectura obligatòria.

En un altre nivell, encara en format llibre, trobem un recull fet per Josep Santesmases i Ollé, que porta per títol *Viatge literari per la vall del Gaià*. Té la intenció de recuperar una literatura anònima, l'autor es proposa donar entrada a veus perdudes, oblidades. La literatura ens serveix per endinsar-nos a "paisatges de cereals, d'ordis creixents o rostolls desestimats".

- 3) L'itinerari també es pot concebre amb suport visual. És la idea de combinar paraula i imatge, fet que pot incitar el lector a viatjar pels espais que són descrits o visualitzats. Les imatges poden ajudar a plasmar els estats d'ànim descrits. Altres vegades, però, tenen llenguatge propi. Per exemple, podem trobar l'*Itinerari poètic de Jordi Pàmias a Guissona* (2008), amb fotos de Pep Pujol. Em sembla molt interessant el caràcter divulgatiu i que s'esmenti que la lectura pot ajudar "infants, estudiants i immigrants a conèixer millor la seva vila". També ens podem endinsar en la melangia d'un paisatge de tardor i hivern de pedra seca amb fotos de Josep M. Vallès i textos de Nati Soler, *Poemes de pedra seca* (2006). Altres itineraris combinen també amb l'art, com és el cas d'*Un passeig amb els sentits, de la natura a l'art* (2005), a cura de Fina Anglès, que integra la pintura de Joaquim Mir i el llenguatge literari de Marià Manent.
- 4) La idea de la ruta connectada amb el turisme cultural té una demanda que, en els darrers anys, va en augment. L'interès creixent que els lectors tenen per seguir els espais reals no és una cosa pas actual. La professora Nicola J. Watson planteja al seu llibre *The literary tourist* (2006) com l'àrea de Trossacs (Escòcia) ja va ser un dels primers destins turístics, gràcies a l'escriptor Walter Scott, que va popularitzar aquest lloc amb el llibre *La dama del llac* (1810).

En aquest apartat voldria subratllar que caldria fer esforços per treballar conjuntament amb turisme, a fi que l'usuari pugui tenir tota la informació per si vol fer la ruta. Em centraré en quatre casos que, evidentment, no són els únics:

El primer és entendre que un lloc literari pot ser un punt de destinació de turisme cultural. En aquest cas, s'intensifica la literatura de dos autors: Jacint Verdaguer a Folgueroles i Miquel Martí Pol a Roda de Ter. La proposta és el projecte: *Paisatges escrits de la Plana de Vic: Verdaguer i Martí i Pol. A les envistes del Ter*, de Ricard Torrents amb la col·laboració de Pere Farrés, és la guia de la ruta literària que té l'objectiu de lligar poesia i territori. A més de resseguir els aspectes biogràfics i llegir poesia, convida a mirar el paisatge contornejat pel riu Ter.

El segon és la promoció que s'ha fet des de Sort de convertir el paisatge, diguem-ho així, en paisatge literari. L'Ajuntament veu un reclam turístic més en el fet que hi hagi un seguit de novel·les que tenen el paisatge del Pallars com a rerafons. És així que amb l'objectiu de donar a conèixer aquest patrimoni ha creat el projecte: "La Vall d'Àssua i el Batlliu, un paisatge de novel·la", en el qual, a través d'unes senyalitzacions amb forma de llibre es vol integrar la ficció amb la geografia real. Els itineraris són pensats per a la gent que els agrada caminar i llegir. A Altron, podem trobar unes pàgines de *Pedra de Tartera*, o bé a prop del riu Pamano, al poblet de Saurí, una altra senyalització. Però també és un bon instrument per conèixer altres autors com Josep Virós que se'l cita a Llessú amb un passatge de *Verd madur*.

Els altres dos exemples són a través de les programacions d'estiu:

El primer, és la ruta literària sobre Víctor Català a l'Escala, que s'emmarca dins "Descobrir el barri vell a través de la literatura de Víctor Català". L'usuari té l'opció literària amb d'altres ofertes d'estiu com "Museu de l'anxova i la sal" o "La vida quotidiana dels pescadors als segles XVIII i XIX".

El segon exemple de programacions d'estiu és la ciutat de Girona. Aquesta ciutat gaudeix d'una gran producció literària, però això no queda reflectit a Turisme. Es desaprofita, doncs, propostes literàries, ni tampoc no s'ofereix cap opuscle amb informació sobre escriptors vinculats a la ciutat.

En canvi, via Internet, sí que es troba informació sobre l'itinerari que s'havia fet "La Girona escrita", sobre "Els aiguamolls de l'Empordà" o "Vies verdes". Projectes impulsats per la càtedra M. Àngels Anglada.

- 5) L'impacte de best-sellers en la literatura castellana fa que la literatura catalana disminueixi la seva presència. Per exemple, a Banyoles, un altre punt important de destinació turística, s'aprofita la novel·la *Soldats de Salamina* com a reclam turístic per fer-ne tres itineraris amb el nom de "Rutes de Salamina". Aquests escenaris, al Pla de l'Estany, són senyalitzats i es reviu l'entorn paisatgístic descrit a la novel·la. Recorren els principals escenaris de la rereguarda entre el santuari de Collell i Palol de Revardit. Tot plegat és enfocat amb la intenció de recuperar la memòria històrica. Ara bé, si es vol fer una ruta literària a l'entorn de Banyoles i llegir textos d'autors com J. N. Santaaulàlia o Salvador Oliva, que d'altra banda, és una ruta que ja existia el 2008, -selecció de textos de Miquel Torrent-, ara ja no es potencia.

Un segon cas és el projecte que es farà a Puigcerdà, a causa de l'èxit de la novel·la de Carlos Ruíz Zafón, *El joc de l'àngel*. El qualificatiu de best-seller de la novel·la ha fet pensar que pot ser un incentiu turístic per a la zona. La notícia va sortir a la premsa amb el titular "Puigcerdà, escenari Zafón". La planificació sembla ser que s'ha de fer amb deu senyalitzacions amb textos idèntics en català i en castellà i que tindran diverses ubicacions des de l'estació, passant pel llac, preferentment. Mentrestant, en canvi, qui es recorda que *Pilar Prim* passa a Puigcerdà? O d'altres obres que tenen com a escenari el llac, com és *Dies clars vora l'estany* (1980) de Ventura Porta i Rosés?

En aquest sentit és interessant reproduir les paraules d'un blocaire ceretà que veu amb molt bons ulls aquesta ruta literària. Parla de la idea del turisme com un element de funcionar al llarg de l'any. "Hi ha molts llibres ambientats a la Cerdanya, però potser aquest, per ser un best-seller i estar actualment de moda, pot ser una bona ocasió per gaudir d'un turisme cultural, diferent d'aquell que cerca només descansar (...) Un altre avantatge del turisme cultural és que es pot practicar qualsevol dia de l'any. No cal que sigui temporada d'esquí, o faci bon temps, o sigui cap de setmana" (A la balitresca, "Turisme cultural" 4-09-2008).

6) Barcelona pot oferir un ampli ventall de possibilitats: Verdaguer, Maragall, Foix, Sagarra, l'univers de paraula i imatge de Joan Brossa o fins i tot aquella última plana de *Pedra de tartera*. Ara bé, la ciutat, crec que, a més a més de la presència de best-sellers com en ambdós casos anteriors, s'hi ha d'afegir la forta presència de literatura en castellà.

Si normalment associem un autor amb una ciutat determinada, Kafka amb Praga, Dublín amb Joyce o Istambul amb Orhan Pamuk, el qual afirma que “la ciutat ha format el seu caràcter”; en el cas de Barcelona, tot queda diluït i no s'atorga el paper central que, al meu entendre, hauria de tenir l'escriptora Mercè Rodoreda.

Les rutes literàries que s'ofereixen més per part d'empreses privades són *L'església del mar i L'ombra del vent*. Aquestes empreses adapten la seva oferta a tot tipus de públic, tant adolescents com adults, i a més dels best-sellers mencionats ofereixen altres possibilitats. Per exemple, es poden trobar rutes d'autors que s'identifiquen amb unes determinades zones: per exemple, al casc antic amb A. Guimerà, N. Oller, S. Rusiñol, J. Maragall, E.d'Ors, J. M. de Segarra, M. Rodoreda, E. Mendoza, M. Vázquez Montalbán i I. Falcones. O bé, de l'Eixample, amb J. Maragall, J. Pla o M. Roig. Aquestes rutes, però, barregen els autors de literatura catalana i castellana.

Si ens fixem en les rutes centrades en llibres, es poden trobar: *Últimas tardes con Teresa*, *La ciudad de los prodigios*, *El pianista*, o bé, *El Quixot* i, en literatura catalana, *Vida privada*, *Senyoria*, *L'auca del senyor Esteve*, *La felicitat* i, evidentment, *La plaça del diamant*. Els poemes que es proposen en les rutes són Verdaguer i Maragall. I en literatura anglesa, *Homenatge a Catalunya* de George Orwell.

Caldria afegir a tot això que, com a usuària de rutes, crec que seria imprescindible la presència de bons mediadors, qualsevol detall o frase ben entonada pot il·luminar tot un univers d'un escriptor. A l'itinerari de *La plaça del diamant*, a part de passar pel mercat o visitar un refugi antiaeri, que no dic que no sigui interessant, crec que la gent no va entendre la importància de l'autora en la literatura del XX, ni la importància de *La Plaça del diamant* en la literatura catalana.

- 7) En aquest apartat voldria remarcar la falta d'informació que tenim de diferents llocs. Com a professionals, tota la informació l'has d'anar a buscar pel teu interès personal, no en rebem, o surt molt esporàdicament a la premsa.

La promoció de la literatura a Lleida, per exemple, em sembla indispensable, ja que ens és pràcticament desconeguda. L'associació de la ciutat amb el poeta Màrius Torres hauria de ser un fet conegut per tothom i en canvi no és així, fet que vaig constatar a la mateixa ciutat de Lleida. La gent no sap localitzar l'escultura del poeta ni tampoc coneix l'espai Màrius Torres que es troba a la biblioteca, la gent només sap que Màrius Torres és el nom d'un Institut. En canvi sí que hi ha les rutes traçades per Margarida Prats: *Màrius Torres. Del poeta al lector* (2008) però crec que s'haurien de divulgar més. Esperem que, amb motiu de la commemoració del centenari del naixement del poeta, l'any vinent, se'n faci difusió.

Pel que fa al País Valencià, arriba informació sobre lectures escolars, però tot el tema de rutes, activitats sobre escriptors, no n'arriba cap. Aquest estiu, a través de Vilaweb, s'han divulgat rutes literàries, una de les quals ha estat "Ausiàs March i Gandia"; amb tot, són informacions, molt minoritàries. És cert que no hem sabut crear un espai comunicacional, a excepció de la revista "El Temps" que, com un amic diu, és per a minories compromeses. Es desconeix Joan Fuster o Vicent Andrés Estellés i encara bo que aquest últim autor es treballa a classes de Literatura. Penso molt en una frase de Joan F. Mira: "Morir deu ser deixar d'escriure. Morir del tot deu ser deixar de ser llegit".

Pel que fa a les Illes, si hem de fer cas de les enquestes sobre hàbits de lectura dels ciutadans de les Illes Balears, feta per la Conselleria de Cultura el 2008, es constata que prop d'un 60% dels illencs eren incapaços de citar un sol autor que escrigués en català. Segons l'opinió de l'escriptor Pere Antoni Pons a "Malabarismes llibrescos" (*Diari de Balears*, 10-XII-2008), comentava "Això significa, per dir-ho sense edulcoraments que la Literatura catalana de les Illes és poc més que pura fantasia, que flota en una mena de llimbs sense relació amb la realitat". Des de Mallorca, hi ha la percepció que si la literatura en català era majoritària fa uns anys a les llibreries, ara ja no ho és. És una percepció que jo

també la tinc des d'aquí. En canvi, funciona molt bé tota l'oferta de teatre en català a Mallorca. Continuo pensant, doncs, que es desconeix la dinàmica cultural i que poquíssima gent sap de l'existència de la Casa Museu Llorenç Villalonga, per exemple. Desconeixem també tots els materials i tota la feina que s'està fent a les Illes. Materials en format CD com *Els paisatges de Maria Antònia Salvà*, *La geografia literària de Salvador Galmés*, etc. A Menorca, hi ha la ruta institucionalitzada de Francesc Camps i Mercadal, Francesc d'Albranca, folklorista. S'han fet rutes literàries de manera puntual, hi ha moltes altres iniciatives de dinamització cultural, funcionen clubs de lectura i hi ha en projecte la publicació de rutes literàries. Tanmateix, sí que voldria destacar el material en format CD "Menorca, illa de literatura", a càrrec de Fina Salord i Gaspar Valero, perquè representa un esforç per apropar la literatura. Amb unes seixanta aportacions vol ser "una convidada a passejar per l'illa de la mà dels escriptors".

Arriba molt poca informació sobre rutes literàries als instituts. Durant aquests últims deu anys, posem per cas, n'hem rebut sobre les rutes: "A peu pla" de la Fundació Josep Pla, Salvador Espriu, Biblioteca Museu Víctor Balaguer, Jesús Moncada a través del Concurs d'"El Gust per la lectura" després el 2005 sobre l'exposició "Recuperem la paraula amb *Camí de Sirga*", sobre l'Arxiu Joan Maragall i Casa Museu Àngel Guimerà amb el Taller de Teatre i les rutes sobre Mercè Rodoreda.

Si es volen promocionar les rutes als instituts, caldria un catàleg de totes les ofertes i potser un funcionament similar al dels "itineraris de lectura", el qual s'ha anat consolidant al llarg dels anys.

Caldria també intensificar molt més les relacions entre rutes o cases d'escriptors, per exemple, els clàssics i la Renaixença. O bé, intensificar propostes d'art amb literatura: Picasso a Caldes d'Estrac o Fenosa i la Poesia.

Àmbit clubs de lectura

La idea de connectar literatura i territori també es pot fomentar a través dels clubs de lectura. Diferents biblioteques ofereixen aquesta relació amb la trobada de la literatura, per exemple la biblioteca Jaume Fuster a Barcelona comptava amb la ruta: "Gràcia, univers literari"(maig-juny 2008) que té com a eix autors com: Mercè Rodoreda, Juli Vallmitjana, Enric Casasses o Salvador Espriu.

La pròpia experiència de coordinar un club de lectura m'ha portat a treballar territori i literatura amb unes rutes literàries que més endavant explicaré. Des de la coordinació dels clubs de lectura, a part de fer unes quantes funcions com compartir emocions, mostrar relacions amb altres autors, contextualitzacions, mirar d'interpretar una obra per conèixer-la millor, fer entendre allò que havia quedat incomprès, parlar de poesia o teatre, etc., hi ha una idea molt clara al nostre club de lectura: anar creant referents. Atès que es dóna la paradoxa que la gent que és més lectora té més referents en literatura estrangera, que no pas en literatura catalana. Es pot parlar del realisme màgic de García Márquez, però en canvi no se'n sap res de Pere Calders. Podem viatjar a terres exòtiques, però es desconeix *La ruta blava*. Podem comprendre la solitud de la senyora Curren a *L'edat de ferro* de Coetze, però en canvi hem d'introduir de bell nou la solitud de la Mila, salvant les distàncies entre els personatges, és clar.

L'absència de referents en la majoria dels lectors fa molt indispensable que a través de la programació es vagin introduint autors i autores d'aquí a fi de construir un teixit literari al màxim de sòlid, d'altra banda, te n'adones que parles al buit. La recerca d'aquests lectors en català em fa reflexionar sobre les opinions de Joan Sales a l'epistolari amb Rodoreda; si bé hi ha un context històric diferent, Joan Sales diu en una carta datada el 4 de maig de 1970: "És el públic que falla, no *La plaça*. Topem doncs amb el més greu dels handicaps amb què es troba l'edició en català, que és la incapacitat de la immensa majoria dels catalans per llegir amb la seva llengua".

Reprement aquest fil sobre lectors i, en concret, de la lectura de clàssics en la literatura catalana, aquest estiu de 2009, en un article de Sam Abrams amb el nom de "Carles Riba, ara" (*Avui*, 8-VII-2009) parlava d'un seguit d'escriptors que malviven en l'oblit. I el periodista i escriptor Jordi Puntí contestava, en un article titulat "El poeta Carles Riba i la pastanaga" (18-VII-2009) que la gent només llegia Rodoreda i Pla. Al meu parer, crec que encara tira llarg, jo diria que només es llegeix Rodoreda. Pla entra en uns sectors més minoritaris. Factors de vendes, per exemple, com *Millennium* fan que una gran majoria de lectors en català es deixi endur per aquests fenòmens de literatura de masses i de cop i de volta un personatge com Lisbeth o un gènere literari es posi de moda.

Aquesta idea d'establir lligams entre lectors i territori em va portar des del club de lectura a programar, per exemple, la visita literària a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer: tot i ser tan a la vora, la majoria de persones no hi havien estat mai. Un altre dels exemples és, el Museu Fenosa, on vaig fer l'itinerari "Fenosa: diàlegs amb la literatura", una obra d'un escultor singular i que en la majoria de casos parteix de la poesia. Així, es pot parlar de Garcés, Carner, Riba, de la poesia de Mercè Rodoreda o de Salvador Espriu amb *Formes i paraules*.

Un altre dels exemples és l'itinerari de "Joan Perucho i Albinyana", un indret que presenta un microcosmos perfecte per introduir el seu univers literari. No es tracta aquí només de marcar la relació entre l'autor i el lloc on hi fa estades, sinó que permet parlar de l'erudició a través dels llibres com a punt de partida i alhora d'àngels, fantasmes, i escoltar l'element meravellós del cant inaudible de "l'avutarda geminis".

Futurs lectors, futurs usuaris ?

Parlava al començament de Keats i posava l'exemple que encara que no es visités, es llegia, per això ni que sigui d'una manera tangencial, voldria parlar d'una visió de futur, perquè em sembla que tot va lligat.

Escoles i instituts han hagut d'atendre moltíssimes necessitats, que ara no és moment d'analitzar. Les generacions que hi va haver entre els anys 1980 i 1996 es van poder consolidar i formar en els aspectes més importants de Literatura Catalana, ara les coses no són pas així; hi ha hagut canvis de plans d'estudi i, a cada canvi, com se sol dir, a cada bugada s'ha perdut un llençol. Amb tots aquests anys de democràcia la literatura no s'ha normalitzat. Em deia algú del País Valencià que per a molts, el nom d'Ausiàs March és encara el nom d'un carrer o el d'un institut. Si torno a l'inici, quan he començat parlant de rutes, a la ruta de Joan Maragall es deia a l'any 1995: "En una Catalunya normal, hi haurà d'haver algun dia en què una majoria de ciutadans hagin llegit a l'escola els versos més destacats de Verdaguer, de Maragall, de Riba.". Sembla ser que aquesta normalitat no ha arribat en la seva totalitat.

Si els alumnes tenen aquest desconeixement, pot tenir molt poc sentit l'interès de relacionar territori i literatura. El geògraf Pau Vila deia que: "Per fer que el lector tingui ganes d'anar a veure el que tu estàs explicant, s'ha de fer que la cosa atregui, que es faci agradable als nois i als homes que llegeixen els llibres."

D'altra banda, també voldria dir que sempre que es parla de literatura s'associa al batxillerat i això no hauria de ser així. Des de fa uns anys, a 2n d'ESO, he comprovat que també es pot fer literatura, però, evidentment no faig història de la literatura. Tanmateix, si em centro en la literatura que es fa al batxillerat, crec, que a part del nombre d'alumnes per classe, que pot arribar a ser de trenta-cinc, els problemes bàsics que afecten la literatura es podrien sintetitzar en quatre: el primer, les mancances que vénen de l'ESO; en segon lloc, la freqüència horària, ja que només es fan dues hores setmanals, ho remarco, dues hores setmanals, amb un programa que va dels trobadors a Pere Calders; en tercer lloc, l'enfocament didàctic, ja que en la gran majoria de casos es

fa història de la literatura i, així, crec que no es poden fer lectors i; per últim, el canvi de llengua: la llengua d'ús per a una gran majoria de nois i noies és el castellà.

Tots sabem que l'eina bàsica de la literatura és la llengua. Amb les paraules percebem emocions, personatges, paisatges... Si els alumnes no entenen les paraules, es fa difícil aquest treball. També s'ha de pensar en alumnes més desfavorits. Hi ha, per exemple, uns materials que es diuen LF –lectura fàcil- en els quals potser seria bo introduir-hi autors de literatura catalana, ja que pràcticament tots són de literatura universal.

Cal tenir en compte també, que l'imaginari col·lectiu de les rondalles s'ha perdut. Tot aquest material, tan ric, ara es troba, en el millor dels casos, a les escoles, en assignatures optatives a instituts o teatralitzades. El poeta Carles Riba deia al pròleg de *Rondalles escollides de Ramon Llull, Mistral i Verdaguier* que el mot rondalla, un grec l'hauria traduït per *mythos*, per mite, sense reserves". Aquests mites s'han perdut. És important que des de l'escola es treballi literatura, si voleu, començant amb el gust per la lectura. Cal que els alumnes llegeixin i diguin literatura. No estic parlant pas del comentari de text, sinó que treballin els textos, que els diguin, que els recitin. Cal llegir i corregir si cal. El que per nosaltres pot ser familiar de dir "Sento el carro dels apis/ que l'empedrat recolza" no ho és gens per a un alumne. Ja sabem que els alumnes poden llegir *cosí* per *coffi* o quan reciten de memòria el poema "La ginesta" poden dir: "per veure la meva enamorada, he pujat dalt del *terrat*".

També m'he dedicat a divulgar la literatura fora de l'aula, i ara amb la perspectiva dels anys me n'adono que els alumnes ho recorden molt bé. El treball era amb grup i compartit, però essencialment s'ha individualitzat. La majoria d'alumnes recorden els autors i també les paraules que deien.

El teatre fet per alumnes fora de l'aula ha fet que, d'una manera assequible, la literatura tingués una recepció més àmplia. L'última experiència ha estat un muntatge sobre l'obra de Maria-Mercè Marçal amb cinc noies. A part de l'actuació a diversos llocs, també vaig utilitzar els mitjans televisius com a òrgan de difusió, de manera que els comentaris van ser molt positius i va arribar a un públic més ampli. Tanmateix, vaig observar una vegada més el desconeixement de la literatura.

Una altra de les eines que des de l'ensenyament s'ha anat utilitzant és el teatre. Portar alumnes al teatre ha esdevingut ja un signe totalment normalitzat. La majoria d'escoles i instituts ho han adoptat com un hàbit i ha servit per apropar autors i obres; per exemple, el cas de *Mort de dama*, l'any passat.

Difusió

Finalment, si he començat a Londres, acabaré al Vendrell. Crec que és imprescindible unificar esforços si volem crear impacte literari sobre el territori. Cal planificar i actuar per fer arribar la literatura a la societat. Per això, parlaré de l'actuació literària que va tenir lloc el maig passat al Vendrell, per celebrar els actes sobre el centenari de l'homenatge a Guimerà (1909-2009).

En primer lloc, amb el suport del Patronat de Cultura de l'Ajuntament i una comissió, es va pensar en una exposició que pogués ser entenedora per a tothom. En segon lloc, a través dels actes es va voler encabir alhora tant l'aspecte acadèmic, la conferència, com el més popular, el teatre. I es va recuperar el text de Guimerà, el monòleg *En Pep Botella* i la paròdia *Riera baixa*, de Joaquim Montero. Properament, a través de l'Institut d'Estudis Penedesencs, es farà l'itinerari sobre Àngel Guimerà que intenta reconstruir la seva època, donar a conèixer altres autors locals totalment desconeguts i fer entendre que el Vendrell no només va ser el lloc on Guimerà tenia una casa pairal, sinó que va formar part de tot l'engranatge que se n'ha dit Renaixença. Al Vendrell, van tenir lloc uns Jocs Florals, s'hi va celebrar un important míting de la Unió Catalanista, així com també s'hi va editar, ni que fos per poc temps, el diari de *La Renaixensa*. Amb tot això vull dir, que la literatura no pot quedar aïllada, sinó que cal involucrar-hi col·lectius, a fi que se la sentin seva.

I l'última mirada, atès que aquest Seminari menciona els clàssics, és aquesta fotografia. És extreta de la revista *Teatre català* (1 d'octubre de 1932). És un projecte de monument a Guimerà a Barcelona que va començar a gestar-se l'any 1920 i l'última vegada que en vaig sentir a parlar va ser a la ràdio el 1978. El monument havia de reflectir l'ideal literari i polític. Crec que si no es gestiona bé el patrimoni literari, si no hi ha tots els agents culturals implicats, la literatura desapareix fàcilment de la memòria col·lectiva. Qui se'n recorda d'aquest projecte? On són els referents?

Conclusions

- 1) La presència de la literatura catalana és minoritària. L'Administració hauria de vetllar per potenciar-la i fer-la visible.
- 2) Caldrien elements de coordinació i planificació entre els organismes culturals i turisme a fi que el patrimoni literari es gestionés eficaçment.
- 3) La informació sobre rutes als instituts és escassa. Materials com els que he mencionat haurien de ser a l'abast dels professionals. Si es vol promocionar, caldria fer-ne un catàleg amb tota l'oferta.
- 4) Cal potenciar lectors a escoles, instituts i clubs de lectura. La literatura no pot quedar parcel·lada. Va totalment relacionada amb biblioteques. Aquestes haurien de proporcionar informació sobre cases d'escriptors o disposar d'una agenda amb rutes programades.
- 5) Finalment, cal aprofitar tots els recursos per arribar a la societat. La literatura és un valor que cal preservar i, sobretot, dinamitzar.

Moltes gràcies.